

Turist Anlatıları Perspektifinden Varoş Destinasyonları Deneyimi

Slum Destinations Experience from Tourist Narratives' Perspective

Erdal ARSLAN*

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Eskişehir.
E-posta: erdalarslan09@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5791-2073

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 8 Mart 2023
Birinci düzeltme: 27 Nisan 2023
İkinci düzeltme: 1 Haziran 2023
Kabul: 2 Haziran 2023

Anahtar sözcükler: Yoksulluk,
Dharavi, deneyim alanı, turist deneyimi,
turist rehberleri.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 8 March 2023
Resubmitted: 27 April 2023
Resubmitted: 1 June 2023
Accepted: 2 June 2023

Key words: Poverty, Dharavi,
Experience Area, Tour Guides, Tourist
Experience.

GİRİŞ

Refah seviyesi standartların oldukça altında olan yerleşkelerin sayısının ve nüfusunun artması (Ghulam vd. 2016) ve bu bölgeler ile kentin geri kalanı arasındaki refah düzeyinin farklılığı, turizm ve yoksulluk ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Gelineen noktada turizmin yalnızca yoksullukla mücadele etmenin bir aracı olarak kullanmanın ötesinde yoksulluğun turizmde bir çekicilik unsuru olarak değerlendiril-

ÖZ

Turistler ziyaret ettikleri destinasyonlarda zihinlerinde canlandırdığı şeyi görmeyi istemekte, ziyaretlerinde bir anlam aramakta ve ziyaret ettikleri yer ile bir bağ kurmaktadır. Bu çalışma, turistlerin varoş destinasyonlarındaki deneyimlerine ilişkin algılarının doğasına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Çalışmanın amacıyla bağlantılı olarak küresel ölçekte en popüler varoş turizmi destinasyonlarından biri olan Dharavi'yi ziyaret eden turistlerin ziyaret sonrası anlatıları değerlendirilmiştir. Veriler dünyanın önde gelen çevrimiçi değerlendirme sitesi Tripadvisor'dan elde edilmiştir. Siteden 05.11.2022 ve 12.11.2022 tarihlerinde elde edilen toplam 86 İngilizce anlatı araştırma kapsamına dahil edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları varoş deneyimlerinin ağırlıklı olarak; deneyim alanı, deneyimin bileşenleri, deneyimin kendisi ve turist rehberi ile ilgili düşünceler üzerinde yoğunlaştığını göstermiştir.

ABSTRACT

Tourists seek to see what they imagine in destinations they visit, they search for meaning and establish a connection with the destinations". This study aims to shed light on the nature of tourists' perceptions of their experiences in slum destinations. The study employs document analysis, one of the qualitative research approaches. In line with the objective, post-visit narratives of tourists who visited Dharavi, one of the most popular slum tourism destinations globally, were evaluated. Data were obtained from the world's leading online review site, Tripadvisor. A total of 86 narratives obtained in English on 5-12 November 2022, were included in the research and analyzed. The analysis results indicated that slum tourists' experiences were focused primarily on the experience area, the components of the experience, the experience itself, and tourist guides.

rilmesi fikri (Rolfes 2010; Rogerson ve Saarinen 2018), yeni turizm türlerinin geliştirilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Diğer yandan geleneksel turizmin büyük oranda doğal çekiciliklere dayanması ve bu çekiciliklerin zaman içerisinde olumsuz etkilenmesi de yeni turizm türlerinin geliştirilmesi fikrine artı bir destek oluşturmuştur (Aseye ve Opoku 2015). Dünyanın çeşitli bölgelerinde giderek popülerleşen, marjinal ve yoksul bölgeleri gezmeyi içeren varoş turizmi, yukarıdaki fikirlere türeyen bir turizm çeşidi olarak

gösterilebilir (Griffin ve Muldoon 2020). Varoş turizminin bir yandan sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı toplumlara katkı sağlayan bir yönü olduğuna dikkat çekilirken (Chege ve Mwisukha 2013) diğer yandan ziyaretçilerin yerli halkı adeta röntgenlemesi nedeniyle varoşlara yönelik turistik hareketliliğin zararlı sonuçları olacağına da vurgu yapılmaktadır (Monroe ve Bishop 2016).

Varoş destinasyonlarda yerli halk, yetersiz ve düzensiz gelirleri nedeniyle çoğu kez en temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorlanmaktadır. Nitelsiz, tehlikeli, taşıma kapasitesinin oldukça üzerinde ve güvenilir olmayan konutlar, güvenlik ağlarının kısıtlı olması veya hiç olmaması, yetersiz altyapı ve hakların korunmaması gibi unsurlar bu yerleşim alanlarının temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Habitat UN 2006). Temel insan ihtiyaçlarından yoksun olmanın getirdiği sefalet ve yoksulluk, günümüzde turizme katılım için çekicilik unsuru olarak kullanılmaktadır. Temelleri uzun yıllar önce atılmış olmasına rağmen bu unsurların turistik çekicilik olarak kullanımını yakın bir geçmişte dayanmaktadır. Varoşlara yapılan ziyaretler, son otuz yılda gelişmekte olan ülkelere, özellikle Batılı ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilen yeni ve alternatif turizm faaliyeti hâline gelmiştir (Diekmann ve Hannam 2012). Refah seviyesi ve yaşam standartları bölgeyi ziyaret edenlere kıyasla oldukça düşük olan bu destinasyonlar arasında; Brezilya, Rio de Janeiro Favelaları (Aseye ve Opoku 2015); Güney Afrika, Cape Town'da Khayelitsha (Rolfes 2010); Kenya, Nairobi'de Kibera (Chege ve Waweru 2014); Hindistan, Mumbai'de Dharavi (Diekmann ve Hannam 2012; Costa 2013); Meksika, Mexico City'de Neza-Chalco-Itza (Chege ve Mwisukha 2013); Johannesburg'ta Soweto ve Alexandra (Frenzel vd. 2015) en dikkat çeken yerler arasındadır. Gelişmekte olan bu destinasyonlar, yüksek refah seviyesine sahip turistlerin gündelik yaşantısından farklı, otantik olanı deneyimleme fırsatı sunmakta ve turistlerin yaşamına anlam katmaktadır (Ma 2010).

Yukarıda sıralanan gelişmeler turistlerin yanı sıra araştırmacıların da varoş turizmine ilgisini arttırmış ve son yıllarda konuya yönelik araştırma sayısında dikkat çekici artışlar meydana gel-

miştir. Bu araştırma da turistlerin kendileri ve ziyaret ettikleri varoş toplum üyeleri arasında bir bağ kurduğu (Steinbrink 2012) varsayımından hareketle turistlerin varoş destinasyonlara ziyaretleri sonrası algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi ile gerçekleştirilen bu çalışmada, varoş turizminin en önemli destinasyonlarından biri olan nüfusu bir milyonun üzerindeki Dharavi mahallesini ziyaret eden turist anlatılarından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; turistlerin varoş destinasyonuna ilişkin algılarının *deneyim alanı*, *deneyimin bileşenleri*, *deneyimin kendisi ve turist rehberleri çerçevesinde* şekillendiği görülmüştür.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: VAROŞ TURİZMİ

Alanyazında varoş turizmi (slum tourism) getto turizmi, gecekondu turizmi, banliyö turizmi, yoksulluk turizmi gibi kavramlarla benzer şekilde kullanılmasına rağmen birbirlerinden ince çizgilerle ayrılmaktadır. "Belirli bir ırk veya dine mensup insanların bir arada ve diğer insanlardan ayrı olarak yaşadığı, özellikle çok yoksul bir bölge" (Cambridge Dictionary 2022) olarak kavramsallaştırılan getto kavramından yola çıkarak getto turizminin belirli bir etnik azınlık grubun yaşadığı bölgelere ziyaretleri olduğu ifade edilebilir. Uluslararası alanyazında "slum" olarak yer alan kavram, bu çalışmada ise yoksul bölgeleri işaret eden varoş kavramıyla ifade edilmektedir.

Varoşlar, su, hijyen, dayanıklı konutlar, yeterli yaşam alanı, anayasal güvence gibi temel insan gereksinimlerinden yoksun; düzensiz, yaşam standartlarının altında bir yaşamın sürdürüldüğü, kalabalık yerleşim yerlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Habitat UN 2006). Standartlar ve gereksinimlerden kasıt, şehrin diğer kısımlarıyla karşılaştırıldığında varoş bölgelerdeki belirgin biçimde fark edilen yoksunluktur. Mahalle olarak ifade edilmesine rağmen bu yerleşim alanlarının nüfusu bir milyonu bulduğu varoş turizmi ise bu temel kavramla bağlantılı olarak "mahrumiyet bölgelerine düzenlenen turlar" şeklinde ifade edilebilir (Rogerson ve Sarinen 2018).

Büyük kentsel alanların marjinal yerleşimlerini ve yoksul mahallelerini ziyaret etmek yeni bir tür hareketlilik değildir. Varoşlaşma (slumming), 1890'lı yıllarda Viktorya dönemi elit Londralılarının, gösterişli evlerini ve gece kulüplerini bırakarak Doğu Londra'nın kenar mahallelerinde, yoksulların nasıl yaşadığını görmek için omnibüslerle gece yarısı turlarına çıkmalarına, orada vakit geçirmelerine dayandırılmaktadır (Koven 2004; Hofäcker ve Gebauer 2021). Bu turlar, Londralı varlıklı üst sınıfların kendi yoksul bölgeleri ve Amerika'nın yoksul bölgelerini karşılaştırmak amacıyla 1880-1920 yıllarda gerçekleştirilen turlarla devam etmiştir (Steinbrink, Frenzel ve Koens 2012). Bu dönemdeki hareketlilikleri, uluslararası ve daha turistik bir görünüme sahip olması bakımından günümüz varoş turizmi açısından bir çıkış noktası olarak nitelendirmek mümkündür. Bu dönemler için varoşlar, kentin karanlık, sefil ve meçhul yönünü sembolize eder ve meçhul ötekinin yerleridir (Frenzel vd. 2015). Günümüzde ise varoş turizmine yönelik hareketlilikler farklılık göstermektedir. Yaklaşık 1990'lar itibarıyla günümüze kadar varoş turizmine olan ilgi, ağırlıklı olarak Güney Afrika, Brezilya ve daha yakın zamanda, Hindistan bölgelerine yönelik gerçekleştirilmektedir (Rolfes 2010). Bu destinasyonlarda son yıllarda adı en sık anılan varoşlar arasında Khayelitsha, Kibera, Rio de Janeiro favelaları, Dharavi, Neza-Chalco-Itza, Soweto, Alexandra sıralanabilir.

Burada ifade edilenler ışığında varoş turizminin temelinde, belirli bir yaşam alanında ağır yoksulluk şartlarında yaşayan insanlarla refah düzeyi daha yüksek olan turistlerin karşılaşmalarını içeren turizm pratikleri bulunduğu söylenebilir. Yoksul bölgeler ise küresel turizmin bir nesnesi hâline gelmektedir. Varoşların sayı ve nüfuslarındaki artış (Ghulam, vd. 2016), turizm ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirmiş, turizmi yoksullukla mücadele için bir araç olarak kullanmak yerine aynı zamanda yoksulluğun turistler açısından bir çekicilik unsuru olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Rolfes 2010; Rogerson ve Saarinen 2018). Varoş turizmine katılımda bir destinasyonun gerçek yaşanmasını deneyimleme (Rolfes 2010), gizemli olanı keşfetme, kendi yaşamlarındakinden farklı bir

yaşam pratiğini deneyimleme arzusu yatmaktadır. Bu durum, turistlerin bir yeri ziyaret etmeden önce orada planladıkları şeyi görmek istemeleriyle (Urry 2002) birlikte düşünüldüğünde, şiddet, sefalet ve yoksulluğun varoş turizmine katılanların görmek istedikleri esas şeyler olduğu ileri sürülebilir (Rolfes 2010; Chege ve Mwisukha 2013). İlgili alanyazında ağırlıklı olarak 1990'lı yıllar ve sonrasında yer bulan varoş turizmine ilişkin araştırmalara takip eden kısımda yer verilmiştir.

ALANYAZIN

Varoş turizmiyle ilgili araştırmalar ağırlıklı olarak son otuz yıla dayanmaktadır. Yapılan araştırmalara bakıldığında; varoş turizmi ziyaret motivasyonları (Ma, 2010), sorumlu varoş turizmi (Mekawy 2012), belirli bir bölgenin varoş turizmi açısından potansiyelinin incelenmesi (Aseye ve Opoku 2015), yerli halkın varoş turizmine ve turistlere yönelik algılarının araştırılması (Chege ve Mwisukha 2013; Green ve Dhiyan 2016), varoş turizminin durumu, zorlukları ve uygulanabilirliğinin yerli halk açısından değerlendirilmesi (Chege ve Waweru 2014), varoş destinasyonlara yönelik turistik hareketliliklerin etkileri (Diekmann ve Hannam 2012; Chege ve Mwisukha 2013; Monroe ve Bishop 2016; Mtapuri ve Giampiccoli 2020), varoşların cazibe merkezi hâline getirilmesi ve rehberlerin rolü (Frenzel ve Blake-man 2015), varoş turizminin yarattığı değişimler (Wise vd. 2019), sosyo-ekonomik refah aracı olarak varoş turizminin kullanılması (Auala, van Zyl ve Ferreira 2019), ekonomik bir faaliyet olarak varoş turizminin etik boyutunun tartışılması (Costa 2013), turist bakışı perspektifiyle nesneleştirilen unsurlar (Shang, Li ve Ma 2022) şeklinde sıralanabilir. Söz konusu araştırmaların gerçekleştirildiği bölgelere bakıldığında ise çoğunluğunun Hindistan, Brezilya, Güney Afrika gibi Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Turistlerin varoş turizmine ilgi duyması, söz konusu destinasyonlara ziyaretçi sayısını hızla arttırmaktadır (Aseye ve Opoku 2015). Bunun doğal bir sonucu olarak yapılan araştırmalar da artmakta, bu araştırmalarda ise destinasyonlar, yerli halk, turistler

ve paydaşlar araştırmacıların üzerinde durduğu merkezi konular olmaktadır.

Niş ve sıra dışı bir turizm biçimi olarak geliştirilen varoş turizmi; doğal, kültürel ve sosyoekonomik unsurlarla bağlantılı farklılıkları kullanarak (Vanessa 2014; Shang Li ve Ma 2022) birinci dünya ülke turistleri (Steinbrink 2012) ve bölgenin refah seviyesi yüksek bölgelerinden gelen turistlerine eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Refah seviyesi yüksek turistlerin yoksul destinasyonlara ziyaretlerinin varoş turizmi bağlamında ekonomik bir araç olarak değerlendirilmesi, etik açıdan sık tartışılan bir konu olmasına rağmen (Costa 2013), sosyoekonomik durumun iyileştirilmesinde bir katalizör olarak kullanılmasının çeşitli düzeylerde olumlu sonuçlar yarattığı belirlenmiştir (Frenzel ve Koens 2012; Chege ve Mwisukha 2013; Auala, van Zyl ve Ferreira 2019).

Varoş hayatı pek çok kişiye daha gerçek ve modern şehir hayatından etkilenmemiş, otantik görünmektedir. Gündelik yaşantısında deneyimlediğinden farklı bir yaşam biçimini, yani sıra dışı olanı turistik nesne haline getiren turist (Urry 2002) için postmodernist bir bakış açısıyla seyahat; sanayileşme öncesi toplumlarda olduğu gibi daha otantik bir yaşam tarzını deneyimleme arzusuyla yönlendirilen bir anlam arayışıdır. Bu anlam arayışı, otantik yaşam tarzları ve sahip olunan yaşam tarzlarının toplumsal karşılaştırması yoluyla yapılmaktadır (Ma 2010). Varoşların turizm bağlamında değerlendirilmesi öncesi dönemler ile takip eden süreçler bir bütün olarak değerlendirildiğinde sözü edilen konuların varoş turizmde kritik role sahip olduğu öne sürülebilir. Kentin bir kısmı sefalet ve yoksunluk içinde yaşarken diğer kısmının zenginlik içinde yaşaması ve bunun turist alanları olarak turizm açısından çekicilik unsuru olarak değerlendirilmesi MacCannell'in (1973) bahsettiği otantiklik arayışı olarak nitelendirilebilir. Bu noktada sorgulanması ve üzerinde durulması gereken, turistlerin yoksunluk ve sefalet içinde yaşamını sürdüren varoş sakinlerinin yaşam tarzlarında anlam aramalarıdır. Varoşların giderek büyümesi, varoş turizmi olgusunun daha fazla yayılması, turistlerin varoşlara ilgisinin her geçen zaman artması, konuyu oldukça ilgi çekici bir araştırma alanı hâline

getirmektedir (Frenzel vd. 2015). Toplumsal ve küresel değişimlerin varoş turizminin yansıması olarak nitelendirildiği; turistlerin kendileri ile ziyaret ettikleri varoş toplum üyeleri arasında bir bağ kurduğu (Steinbrink 2012) savından hareketle, mevcut araştırma, deneyim sonrası turist anlatıları üzerinden varoş destinasyonlara ziyaret deneyimlerinin doğasını ortaya koymaktadır. İlgili alanyazın bir bütün olarak değerlendirildiğinde turist-yerli halk karşılaşmasına odaklanan çalışmaların ağırlıklı olarak yerel halkın algısı ekseninde yoğunlaşması mevcut çalışmanın güçlü bir yanı olarak nitelendirilebilir.

İNCELEME YAKLAŞIMI

Küresel ölçekte varoşlar son 30 yıl içinde yaklaşık iki katına çıkmış, buna paralel olarak dünya nüfusunda önemli bir paya sahip olan Hindistan'daki varoşların sayısı ve nüfusunda da dikkat çekici bir artış olmuştur (Ghulam vd. 2016). Yaklaşık bir milyonluk nüfusuyla düzensiz bir yerleşim yeri olan ve Asya'nın en büyük varoş destinasyonu olarak nitelendirilen Dharavi bunlardan biri olarak Mumbai'deki varoş turlarının sık gerçekleştirildiği bir destinasyondur (Rolfes 2010). Mevcut araştırma, bir milyon dolaylarındaki nüfusuyla varoş turizminin gerçekleştirildiği en büyük düzensiz yerleşim yerlerinden Dharavi, Mumbai mahallesini ziyaret eden turistlerin ziyaret sonrası anlatılarından oluşan çevrimiçi verilere dayandırılmıştır.

Veriler, dünyanın önde gelen çevrimiçi seyahat değerlendirme sitesi Tripadvisor'dan elde edilmiştir (Slum Dreams 2022). Site çok sayıda kullanıcı tarafından çeşitli dillerde; zengin, tesadüfi, bağımsız ve kullanıcı deneyimlerine dayalı rasyonel veriler sağlaması nedeniyle araştırmalarda tercih edilmektedir (Ayeh, Au ve Law 2013; Nisbett 2017; Toker 2019; Shang, Li ve Ma 2022). Bu bağlamda 05.11.2022 ve 12.11.2022 tarihlerini kapsayan süreçte toplam 86 kullanıcı tarafından oluşturulan İngilizce dilindeki veri, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi prosedürleri takip edilerek değerlendirilmiştir. Bir araştırma deseni olarak nitel doküman incelemesi, gazete veya diğer kitle iletişim araçları, dosyalar, protokoller, kurum belgeleri ve web sayfa-

larında yer alan bir dizi metinleri içerirken saha araştırması yapmak için uygun koşulların olmadığı durumlarda mevcut metinlerin değerlendirilmesi için avantaj sağlamaktadır (Punch 2009; Mayring 2014; Morgan 2022).

Elde edilen verilerin analizinde; verilerin kodlanması, kodların kategorileştirilmesi ve kategorilerin düzenlenmesi süreçleri izlenmiştir (Toker 2021). Buna göre; D1-D86 arasındaki değerlerle isimlendirilerek ayrı ayrı dosyalanan dokümanlar nitel veri analiz programına aktarılmıştır. Her bir belge önce teker teker okunmuş ve bir içgörü oluşturulmuştur. İkinci aşamada, serbest kodlama süreci başlatılarak veriler küçük parçalara ayrılmıştır. Daha sonra birbiri ile ilişkili kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak, kategoriler düzenlenerek temalara ulaşılmıştır.

Araştırmanın güvendiği güvenilirliğinin sağlanmasında Guba (1981) tarafından önerilen ölçütlerden yararlanılmıştır. Buna göre denetim izinden faydalanarak bulgular, sonuçlar ve öneriler kısımlarının araştırma denetçisi tarafından verilerle desteklenip desteklenmediği değerlendirilmiştir. Ayrıca olumsuz durum analizinden ve kapsamlı betimleme tekniğinden yararlanılmıştır (Arslan 2022). Buradan hareketle, analiz sürecinde olumlu ve olumsuz durumlar bir arada değerlendirilmiş ve araştırma bulguları aslına bağlı kalarak Türkçeye çevrilen kullanıcı yorumlarıyla desteklenerek geçerlilik ölçütü yerine getirilmiştir. Son olarak akran incelemesi (Guba ve Lincoln 1985; Creswell 2007; Merriam 2009; Marshall ve Rossman 2016; Denzin ve Lincoln 2018) sırasında araştırmacı ile tutarlılık sağlanmış, bulgu ve sonuçları değerlendiren akran, metinler arasında tutarlılık olduğunu doğrulayarak güvenilirlik ölçütü yerine getirilmiştir. Bu ifadeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde araştırmanın güvendiği güvenilirlik ölçütünü sağladığı öne sürülebilir.

BULGULAR

Bulgular, bireylerin yaşadıkları varoş turizmi deneyimine ilişkin öznel değerlendirmeleri temel olarak; deneyim alanı, deneyimin bileşenleri, deneyimin kendisi ve turist rehberleri çerçevesinde

şekillenmiştir. Takip eden kısımlarda söz konusu bulgular detaylandırılmıştır.

Deneyim Alanı: Sefil Ama Mutlu...

Seyahat öncesi süreçte varoş alanlarında turistik bir gezi yapmanın ne derece güvenli olacağını sorgulayan ve sıklıkla *güvenlik endişesi* yaşadıklarını bildiren bireyler, seyahat sırasında güvenliklerini tehdit eden herhangi bir unsur olmadığı için alanın güvenliğine vurgu yapmaktadır. Bir diğer endişe, gündelik yaşamlarının koşturmacasında olduğunu düşündükleri yerli halkın hayatını izlemenin bir nevi *röntgençilik* olup olmayacağıdır. Ancak varoş bölgeyi ziyaret eden turistlerin mevcut endişelerinden sıyrıldığı görülmüştür. Ziyaretçiler; varoş bölgelerin bakım-sız ve kalabalık ve sefalet içinde olmasına rağmen şaşırtıcı şekilde dilenciliğin ve suç oranlarının az ve her yerde mutlu çocukların olduğunu vurgulamışlardır.

Deneyimin Bileşenleri: Gerçek mi Kurgu mu?

Dharavi'deki yerel bir seyahat acentası tarafından varoş ziyaretçilerine sunulan yürüyüş programında Slumdog Millionaire filminin çekildiği yer, dericilik, çömlekçilik, sabunculuk ve geri dönüşüm işletmeleri, okullar ve hastaneler, dar sokaklar, varoş pazarı gibi alanlar yer almaktadır (Dharavi Slum Tour 2023). Ziyaretçiler tur programının işleyişinden söz ederken *turun en ilgi çekici yanının* rehberin varoş bölgesinde yaşayan bir yerli halk olduğuna vurgu yapmaktadır. Daha sonra da görüleceği üzere, rehberin yerli halktan olması turistlerin varoş deneyimini algılayış biçimi üzerinde önemli ölçüde belirleyici bir role sahip gibi görünmektedir. Ziyaretçi anlatılarında ise yer bulan deneyim adımları bazı yönleriyle dikkat çekmektedir. Şekil 1'de yürüyüş turunun başlangıcında *rehberin yaşam öyküsünü* dinlemek, *kalplerini ısıtan* yönleriyle birçok ziyaretçinin anlatısında görülmüştür. Örnek olarak rehberlerin hem çalışıp hem okuduğunu, kazandığı birazcık parayla eğitimlerini finanse ettiğini, geleceğe dair hayallerinin bulunduğunu, kendilerini geliştirme çabalarını, varoş topluluğuna fayda sağlamak için çalıştıklarını dinlemek varoş ge-

zintisinin en *ilham verici* anlarından biri olarak tanımlanmaktadır.

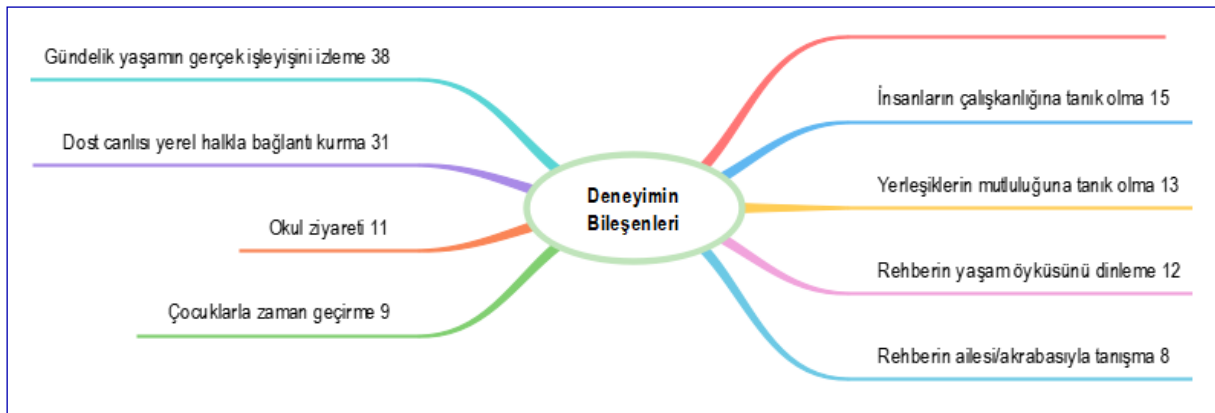
Turun en önemli özelliği (D11), *turun fantastik yönü* (D61), *turun gerçek yüzü ve turun en iyi anı* (D64), *turdaki önemli bir fırsat* (D69) ve turun güvenli olduğunun kanıtı (D85) olarak ifade edilen bir diğer bileşen rehberin, turistleri kendi ailesiyle veya arkadaşlarıyla tanıştırmasıdır. Bu noktada rehberlerin kendi inisiyatifleriyle kişisel yaşamlarını paylaşması, deneyim sürecinde ziyaretçi algılarını etkilemektedir. Diğer kategoriler incelendiğinde, ziyaretçilerin deneyim sonrası süreçte en çok etkisinde kaldıkları unsurların gündelik yaşamın 'gerçek' işleyişine tanık olma; geri dönüşüm, yemek, konfeksiyon, deri ürünleri, berberlik, kumaş boyama, el sanatları gibi sıralanacak Dharavi'nin mikro işletme endüstrilerini ziyaret etme; toplumun çalışkanlığına tanık olma; dost canlısı yerel toplumla karşılaşma ve bağlantı kurma; toplumun mutluluğuna tanık olma; okul ziyareti gerçekleştirme ve çocuklarla zaman geçirme olduğu görülmektedir.

Ziyaretçilerin en çok etkisinde kaldığı deneyim bileşenleri incelendiğinde *gündelik yaşamın "gerçek" işleyişini görmenin tüm deneyimi etkileyen önemli bir aşama olduğu* anlaşılmaktadır. D50'deki ifade bu durumu özetlemektedir: "Gencinden yaşlısına toplumun her kesiminden insanları ve insanların okullar, fabrikalar ve iş yerlerinde günlük yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini gördük. Bu gerçekten, *gerçeküstü* bir deneyimdi." Diğer anlatılar incelendiğinde, varoş ziyaretindeki yerel toplum-turist karşılaşma anlarını bu den-

li *gerçeküstü* kılan unsur esasen, yerel toplumun tüm zorluk veya kötü yaşam koşullarına rağmen *mutluluk içerisinde* yaşamla baş etmeleridir. D77'deki anlatı, bu durumu açıklamaktadır: "Çoğu batılı belgeselin tasvir ettiği gibi acıdan başka bir şey olmayan bir yer değil. Sevgi, neşe, sıcaklık ve samimiyetle dolu bir yerdi. Bu insanlar dünya çapındaki en kötü barınma koşullarından bazılarında yaşamalarına rağmen, bizi tüm kalpleriyle içeri aldılar ve bize insan ruhunun tamamen içimizden geldiğini gösterdiler."

Ziyaretçilerin etkisinde kaldığı bir diğer deneyim bileşeni mikro işletme endüstrilerini ziyaret etmektir. D85'te yer alan "deri yapımı, fırıncılık ve plastiğin geri dönüşümü ile ilgili çalışmalar yapan çalışkan insanlara tanık olduk. Dharavi'nin bir endüstri ve daha da fazlası olarak nasıl işlediğini görmek inanılmazdı." ifadelerinde aslında inanılmaz olan *çok zor bir hayat ve zorlu sağlık koşullarının* (D1) yaşandığı bölgede *sayısız küçük işletme olduğu hâlde yaşanan sefalet ve çok az insanın bu gelişimden faydalandığı* (D81) ve buna rağmen *çok mutlu olmalarıdır*. D17'deki anlatı tüm manzarayı ortaya koymasından ipuçları veriyor: "Varoş mahallesi çok zor bir yerdi ama aynı zamanda sıkı çalışmanın ve kitlesel neşenin de yeri idi."

Varoş ziyaretlerinde tur rehberlerinin aile ve arkadaşlarına da vurgu yapılan *yerel toplumla bağlantı kurarken* yerel toplum üyelerinin güler yüz, sıcaklık, misafirperverlik, sevecenlikle karşılık vermesi deneyimin anlamını derinleştiren ve deneyim sonrası süreçte anlatılarda en çok yer

Şekil 1. Varoş Turizmi Alanlarındaki Deneyimin Bileşenleri

bulan unsurlardan olmuştur. D76'daki anlatı, ziyaretçilerin düşüncelerini özetlemesi açısından önemlidir: "Rehber sizi Dharavi'nin kalbine götürüyor, yol boyunca size bazı benzersiz noktalar gösteriyor ve sizi tüm yerli halkla tanıştırıyor. Bu kadar çok yerliyle zaman geçirmek ve etkileşimde bulunmak, yerel kültür hakkında bilgi edinmek ve varoş mahallesinin pek çok endüstrisini iş başında görmek harikaydı!"

Varoş ziyaretçilerinin bilinç ve duygu dünyalarını etkisi altına alan son deneyim bileşeni, okul ziyaretleri gerçekleştirmek ve çocuklarla çeşitli şekillerde zaman geçirmektir. Okul ziyaretleri turun bir parçası olarak sunulsa da birden fazla ziyaretçinin 'tesadüfi' şekilde kriket oynayan çocuklarla karşılaşması, zor yaşama koşullarına rağmen *kendileriyle yiyeceklerini paylaşması* (D11) bazı ziyaretçilerin *tüm seyahatlerindeki en güzel an, en duygusal an* olarak tanımladıkları bir deneyim yaşamalarına neden olmuştur. D15'teki anlatı, turdaki en önemli anın *"sokakta spontane bir şekilde yaptıkları kriket maçı"* olduğunu göstermektedir. D64'te ise *"Çocuklarla oynama şansı bulduğumuz oyun alanlarına getirdi. Hepsi çok meraklıydı ve bizi gördükleri için çok mutluydular."*

ifadeleri yer almaktadır. Bu karşılaşma ve mutluluk anlarının gerçekliği, birçok anlatıda benzer ifadelerin yer alması yönüyle sorgulanabilir.

Deneyimin Anlamı: Tam Anlamıyla Olağanüstü...

Temel gereksinimlere dahi ulaşmakta güçlük çeken, sefalet ve yoksulluk içinde yaşayan insanların gündelik hayatını ve yaşama yollarını turistik bir çekicilik olarak deneyimledikten sonra ziyaretçilerin neredeyse tamamı, bu deneyimden memnun olarak ayrılmakta ve anlatılarında bu turizm türünü ısrarla herkese tavsiye etmektedir. Araştırma kapsamındaki 86 anlatı derinlemesine incelendiğinde varoş turizmi deneyiminin, onlarca sıfatla süslediği görülmüştür. Bu deneyimin *biraz röntgenci* olduğunu düşünen turistler dahi, yerli halkın güler yüzü ve samimiyeti karşısında endişelerinden kurtulduklarını, yaptıkları ziyaretin kendilerinde bir aydınlanmaya neden olduğunu belirtmiştir. Varoş turizmi deneyimine, ziyaretçileri tarafından yüklenen anlamlar sayıca çok fazla ve çeşitli olduğu için kategorileştirme yapılmamış, birbirine benzeyenler bir araya getirilmiştir. Şekil 2'de yer alan kod bulutu, ziyaretçi-

Şekil 2. Varoş Turizmi Deneyiminin Anlamı

lerin deneyim sonrasında, varoş turizmi ile ilgili düşüncelerini yansıtmaları açısından önemlidir.

D49'da yer alan anlatı, deneyimin röntgenci olma yönünü gölgede bırakan farklı noktaları şöyle vurguluyor: "İnanılmaz olağanüstü bir deneyimdi, gerçekten çok sevdim. Biraz röntgenci ama aynı zamanda bu insanların bu kadar zorluğa rağmen nasıl bu kadar yenilikçi ve girişimci olduklarını görmek kalbimi ısıttı." Yaşam standartları veya refah düzeyi oldukça yüksek turistlerin ziyaret ettiği varoş destinasyonların ziyaretçileri nezdindeki bir diğer önemli anlamı, deneyimin içgörü yaratması, hayatın gerçeklerine karşı aydınlatıcı olması ve insanın aklını başına getirmesidir. D60'ta yer alan anlatı, varoş destinasyonlara yapılan ziyaretlere nasıl anlamlar yüklendiğini açık bir şekilde göstermektedir: "Batı kültüründe yaşarken, sadece günlük faaliyetler alanında değil, aynı zamanda onu yaşayan insanların genel mutluluğu alanında da hayatın gerçeklerine kör olabiliriz. Bu tur gözlerinizi sadece mücadelelere değil, aynı zamanda insanların genel bir mutluluk seviyesiyle sebat etme yeteneklerine de açacaktır." Varoş ziyaretleri, birçok yönüyle *şaşırtıcı, gerçeküstü veya olağandışı* olsa da bu alanlar özellikle *bina labirentinin ve branda yığınının altındaki günlük yaşamın işleyişini* (D1), *insanların günlük ekmeklerini nasıl kazandıklarını veya küçücük bir alanda nasıl yaşadıklarını* (D6) göstermesi açısından otantik bir deneyimin kalbi hâlini almaktadır.

Anlatılarda deneyimin anlamı ile ilgili en çok dikkat çeken sıfatlardan bir diğeri tüm deneyim içerisindeki zirve veya en iyi deneyimi yaşattığı için varoş ziyaretinin unutulmaz olmasıdır. D74'te yaşanan deneyimin unutulmaz oluşuna vurgu yapan anlatı şu şekildedir: "Çok şey öğrendik ve bu yoğun "şehir içinde şehir" bizi büyüledi. Dharavi'de bir rehber eşliğinde tur yapmanızı şiddetle tavsiye ederim çünkü bu sadece Mumbai'de yaşayabileceğiniz ve unutamayacağınız bir deneyim." Yaşanılan deneyimin unutulmazlığı D77'deki anlatıda şöyle yer bulmuştur: "Yerli halkla voleybol oynadık ve sonunda oradaki 50 çocuk için bir konser verdik. Bunun ne kadar muhteşem bir deneyim olduğunu asla unutmuyacağım."

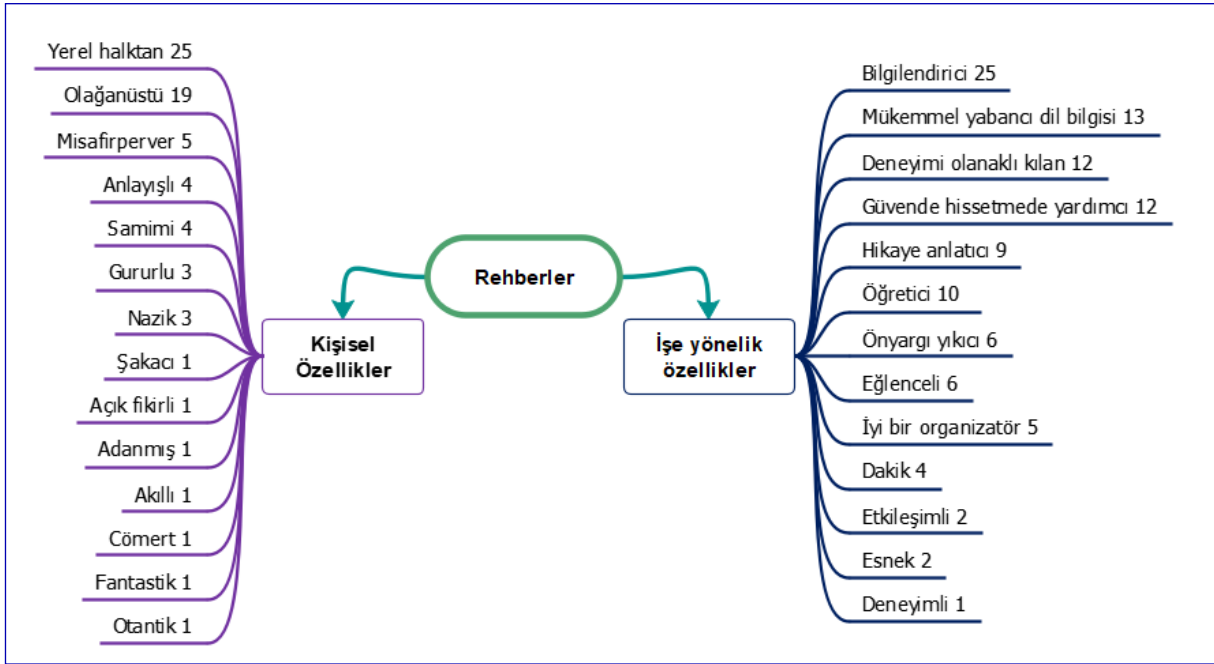
Rehberlerle İlgili Anlatılar: "Basit" Bir Rehberin Ötesinde...

Her nerede olursa olsun, paket bir programda hizmet veren turist rehberi, varış noktası ile ziyaretçiler arasındaki en önemli bağlantıdır ve sunulan hizmetlerle ilgili genel izlenim ve memnuniyet üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Toker Turan ve Kozak 2012). Varoş destinasyonları açısından ele alındığında, rehberlerin yerel toplum ile ziyaretçiler arasında bir köprü olmaları daha fazla belirginleşmektedir. Kendi kültürleri veya yaşam tarzlarından çok farklı olan varoş kültürüyle henüz karşılaşmadan korku ve endişeye kapıldıkları için güvenilir bir rehberin varlığı önem kazanmaktadır. Buradan hareketle araştırma bulgularının rehberlerin önemini bir kez daha ortaya koyduğu açık bir şekilde görülmektedir. Varoş destinasyonlarını ziyaret eden turistlerin rehberlerle ilgili anlatıları şeklinde ortaya çıkmıştır (Şekil 3).

Her bir kategori ayrı ayrı incelendiğinde *rehberin yerel toplumun bir üyesi olması*; varoş deneyiminin tamamını etkileyen, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde deneyimin gerçekliğine inandıran, yerli halkla bağlantı kurmayı sağlayan, deneyimin gerçekleşmesini olanaklı kılan ve korku ve endişeyle farklı bir gerçekliğin arasına karışan insanların kendilerini güvende hissetmelerinde bir katalizördür. Şekil 4'te rehberlerin yerli halktan olmasının söz konusu ilişkilerini gösteren bağlantılar yer almaktadır.

Rehberin bazı kişisel özellikleri de ziyaretçilerin varoş deneyimiyle ilgili anlatılarını şekillendirmektedir. Bu özellikler; rehberlerin harika/mükemmel/olağanüstü, arkadaş canlısı, sabırlı, misafirperver, anlayışlı, samimi, nazik, düşünceli, açık fikirli, akıllı, cömert, otantik, özel bir ruha sahip ve şakacı olması şeklinde ifade edilmiştir.

Rehberlerin işe yönelik özellikleri incelendiğinde ise göze en çok çarpan unsurlardan ilki, rehberlerin varoş yaşamına ilişkin sahip oldukları derin bilgiler nedeniyle bilgilendirici olmalarıdır. Rehberin cömertçe paylaştığı yerel bilgi, deneyimin anlamı ve bileşenleri üzerinde de etkilidir. Şekil 5'te yer alan kod-teori modeli, rehberin bilgili olmasının yerli halkla kurulan bağlantı, gündelik yaşamın gerçek işleyişi ve mikro endüstri-

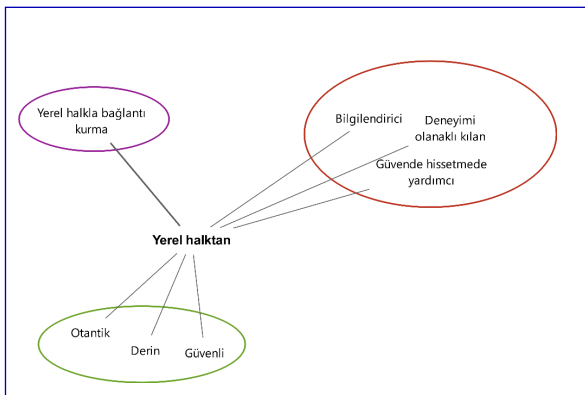
Şekil 3. Rehberlerle İlgili Anlatılar

leri ziyaret olarak sıralanan unsurların algılanış biçimiyle ilgili olduğunu göstermektedir. Deneyime yüklenen anlamlara bakıldığında ise rehberin bilgi düzeyi varoş destinasyonlarının unutulmaz, otantik, aydınlatıcı, olağanüstü ve öğretici olarak algılanmasıyla ilişkilidir.

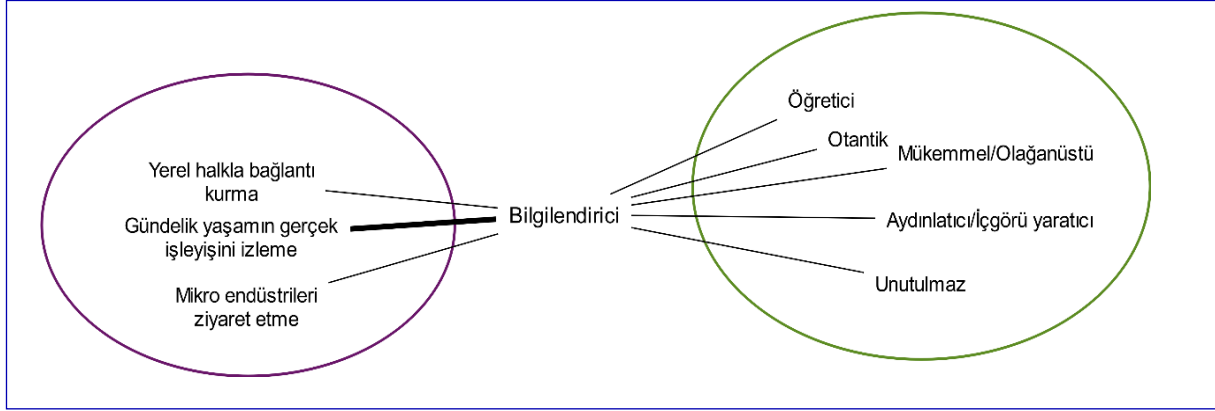
D67'de yer alan anlatıya bakıldığında, ziyaretçinin bir tur yapmak ile "gerçek bilgi almak" arasında bir ayrım gittiği görülüyor: "Hindistan'da tanıştığım en gerçek tam yürekli insanlardan biri, sizi sadece bir tura çıkarmakla kalmıyor, aynı

zamanda her şeyi tüm ayrıntılarıyla açıklamak için zaman ayırıyor ve size Mumbai'de hayatın gerçekte nasıl işlediğine dair gerçekliği veriyor. Bunu tam bir deneyim yaşamak isteyen herkese şiddetle tavsiye ederim".

Varoş destinasyonu ziyaretçilerinin rehberlerle ilgili anlatıları; rehberlerin kendilerini güvende hissetmelerini sağladıkları, mükemmel yabancı dil konuştukları, deneyimi olanaklı kıldıkları, bölgeyi iyi tanıdıkları, iyi bir hikâye anlatıcısı oldukları, deneyime anlam kattıkları, varoşlarla ilgili önyargıları yıktıkları, dakik, iyi bir organizatör, esnek, etkileşimli, iyi hazırlanmış ve deneyimli oldukları yönünde şekillenmiştir. Rehberlerin hem kişisel özellikleri hem de yaptıkları işe yönelik özellikleri varoş turizmi gibi sert bir gerçeklik sunan deneyimin algılanma biçiminde büyük bir rol oynamaktadır. D64'teki ifadeler, bir rehberin varoş turizminin algılanma biçiminde ne derece önemli olduğunu somutlaştırmaktadır: "Günün başından itibaren rehberimiz varoş hayatını keşfetmemiz için elinden geleni yaptı. Basit bir rehber rolünün çok ötesine geçti; bizi ailesiyle tanıştırdı, mahallelerine götürdü, çocuklarla oynama şansı bulduğumuz oyun alanlarına götürdü."

Şekil 4. Rehberin Yerel Toplumdan Olması İle İlgili Kod-Teori Modeli

Şekil 5. Rehberlerin Bilgilendirici Olmasıyla İlgili Kod-Teori Modeli

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, Dharavi’de yoksulluk ve sefaletin bir çekicilik unsuru olarak kullanıldığı varoş turizmüne katılan turistlerin deneyimleriyle ilgili anlatılar incelemiştir. Araştırma sonuçları, varoş turizmi deneyiminin güvenlik ve etik kaygılara rağmen ziyaretçiler tarafından çeşitli üstün sıfatlarla anıldığını göstermiştir. Yaşam standartlarının oldukça düşük olduğu varoş destinasyonları ziyaret eden turistlerin güvenliği de merak konusu olmaktadır (George ve Booyens 2014). Diğer yandan, ziyaret edilen destinasyonlardaki yerli halkın turistler tarafından dikizlenebileceğine ve bu durumun ciddi etik sorunlara yol açabileceğine yönelik eleştiriler yapılmaktadır (Monroe ve Bishop 2016). Araştırma sonuçları, turistlerin varoş turizmi bağlamında Dharavi bölgesini ziyaret etmeden önce endişe duymalarına rağmen ziyaretleri sırasında yaşadıkları deneyimle algılarının olumlu yönde değiştiğini göstermiştir. Turist anlatıları, algıların bu yönde değişmesi üzerinde profesyonel turist rehberlerinin rolünün yüksek olduğunu göstermiştir.

Ekstrem yoksulluk içindeki insanların gündelik yaşamlarını deneyimlemek amacıyla gerçekleştirilen varoş turizminin (Crapolicchio vd. 2023) temel unsurları arasında yoksulluk ve sefalet yer almaktadır (Rolfes 2010; Chege ve Mwisukha 2013). Buna paralel olarak mevcut araştırma, varoş turizmi alanlarındaki deneyimin bileşenlerini; mikro endüstrileri ziyaret etme, yerel halkla bağlantı kurma, rehberin ailesi/arkadaş-

larıyla tanışma, insanların çalışkanlığına tanık olma, çocuklarla zaman geçirme, gündelik yaşamın gerçek işleyişini izleme, okul ziyareti, yerleşiklerin mutluluğuna tanık olma ve rehberin yaşam öyküsünü dinleme unsurlarının oluşturduğunu belirlemiştir.

Varoş turizmi hareketlilikleri günümüzde ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkelerin kalabalık, temel insan gereksinimlerinden yoksun bölgelerine yine refah seviyesi yüksek turistlerin gündelik yaşantısından farklı, otantik deneyimler yaşama isteğiyle sürdürülmektedir (Ma 2010; Brodehoux 2016; Auala, van Zyl ve Ferreira 2019). Araştırma sonuçları, turistlerin varoş turizmi deneyimlerini ağırlıklı olarak; mükemmel/olağanüstü, aydınlatıcı/içgörü yaratıcı, otantik/gerçek, şaşırtıcı/ilginç, toplam deneyimin zirvesi, unutulmaz, inanılmaz, öğretici, zamana ve paraya değer, farklı bir bakış açısı kazandıran, büyüleyici ifadeleriyle kavramsallaştırdıklarını göstermiştir. Sıra dışı olanı turistik nesne haline getiren turistlerin (Urry 2002), bu turizm çeşidi çerçevesinde ekstrem yoksulluğu kendileri için bir turistik nesne haline getirdikleri ve bundan sonra derece etkilendikleri anlaşılmaktadır. İlk bakışta olumsuz gibi görünmesine rağmen turistlerin yerel toplumların üretici ve satıcı konumunda olduğu bu bölgelerde tüketim gerçekleştirmeleri ve alışveriş yapmaları ilgili bölge sakinlerinin refahına nispi bir katkı sağlaması yönünden kötü-nün içinde iyiye bir işaret olarak yorumlanabilir.

Günümüzde varoş turizminin gerçekleştirildiği ülkelerin büyük çoğunluğunda ziyaretler bir tur kapsamında, planlı ve yerel rehber eşliğinde gününbirlik yapılmaktadır (Chege ve Mwisukha 2013; Aseye ve Opoku 2015; Rogerson ve Rogerson 2021). Varoş bölgelerinden yetişen bu rehberler bir yandan yerel toplum ile turist arasındaki bağlantıyı kurarken diğer yandan turistlere eşsiz bir deneyim yaşatmaktadır (Diekmann ve Hannam 2012). Araştırmaya konu olan turistlerin tamamının varoş turizmi deneyimlerinden memnun oldukları ve bunda yerel rehberlerin dikkat çekici rolü olduğu görülmüştür. Buna göre katılımcıların turist rehberleriyle ilgili en sık dikkat çektikleri rehber özellikleri arasında yerli halktan olma, arkadaş canlısı, sabırlı ve misafirperver olmaları gösterilirken; işe yönelik özellikler arasında ise bilgilendirici, güvende hissetmede yardımcı, mükemmel derecede yabancı dil bilmesi, deneyimi olanaklı kılmaları ve öğretici olmalarına yer verilmiştir. Son olarak sonuçlar, turistlerin aradıkları anlamı, tüm zorlu yaşam koşullarına ve yoksunluklara rağmen yerel halkın yaşam sevincinde ve turist rehberlerinin hayata ve gelişime bağlılığında bulduklarını göstermiştir.

Araştırmanın Teorik Katkıları

Varoş turizmi, 1990'lı yıllar itibarıyla üzerinde durulan ve son yıllarda giderek daha fazla dikkat çekilen bir araştırma konusudur. Ulusal ve uluslararası alanyazın değerlendirildiğinde varoş turizmine ilişkin araştırmaların önemli bir kısmında; yerli halkın tutumu, rehberlerin rolü, varoş turizminin etkileri açısından kavramsal, teorik ve uygulamalı olarak çeşitli şekillerde ele alınmasına rağmen (Chege ve Mwisukha 2013; Chege ve Waweru 2014; Monroe ve Bishop 2016; Mtapuri ve Giampiccoli 2020; Yıldız ve Yıldız 2018; Mutlu ve Ören 2021; Gülduran ve Gürdoğan 2022) az sayıda araştırmanın varoş turizmi turistlerinin deneyimlerine yer verdiği görülmüştür (Mescankank 2011; Griffin ve Muldoon 2020; Shang, Li ve Ma 2022). Bu araştırmalarda varoş turizmi katılımcılarının deneyimlerine kısmen yer verilmiş olmasına rağmen, araştırmalar bir bütün olarak turist deneyimlerinin doğasını anlama noktasında yetersiz kalmıştır. Mevcut araştırma sonuçla-

rı uluslararası alanyazındaki belirtilen boşluğu doldurmak suretiyle alanyazını genişletmekte ve diğer yandan ulusal alanyazında incelenmemiş bir konuya ışık tutarak aydınlatmaktadır. Buna göre araştırma, varoş turizmi deneyiminin doğasını; deneyim alanı, deneyimin bileşenleri, deneyimin anlamı ve turist rehberleri olmak üzere dört temel kategoriye çerçevesinde tanımlayarak bunlara açıklık getirmiştir. Araştırma sonuçları turistlerin varoş turizmi deneyimlerinin benzersiz bir önem kazanmasında profesyonel turist rehberlerinin rolü ve özelliklerinin (Frenzel ve Blakeman 2015; Toker 2019) ilgili alanyazında yer alan araştırmalarla benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur.

Uygulayıcılara Yönelik Katkıları

Araştırmanın genel sonuçları ve teorik sonuçlarıyla bağlantılı olarak uygulamaya dönük bazı sonuçları bulunmaktadır. Turist anlatıları, ziyaret öncesi süreçte deneyim alanı ile ilgili bazı güvenlik kaygılarının olduğunu ve bu kaygıların ziyaret sırasındaki rehberler eşliğinde yaşanan deneyimler aracılığıyla giderildiğini göstermiştir. Deneyim alanıyla ilgili belirsizliklerin neden olduğu bu durumun, görsel medya aracılığıyla daha görünür kılınarak giderilmesi potansiyel turistlerin varoş destinasyonlara yönelik turist hareketliliklerini arttırmada etkili bir yol olarak değerlendirilebilir. Bir diğer uygulamaya dönük sonuç ise büyük ölçüde varoş turizminin doğasıyla ilgili olana tanıklık etmenin benzersiz bir deneyim olarak turist anlatılarında karşılık bulması, turist-varoş halk etkileşiminin yerinde, gerçek ve en doğal biçimiyle artırılması gerektiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmalıdır. Bu anlamda, gündelik yaşam, aile ortamı, iş çevreleri, eğitim kurumları, eğlence mekanları gibi alanların öne çıktığı not edilmelidir. Son olarak mevcut durumda varoş deneyimlerini benzersiz kılmada ilham verici bir role sahip olduğu anlaşılan profesyonel turist rehberlerinin etkinliğinin artırılması, görsel medya kullanımında profesyonel turist rehberlerinden potansiyel turistleri etkilemede bir aktör olarak yararlanılması düşünülmelidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Turist anlatıları perspektifinden varoş destinasyonları deneyiminin incelendiği bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Birincisi, araştırma verilerinin yalnızca bir çevirim içi seyahat sitesinden elde edilmiş olması, araştırmanın bir sınırlılığı olarak nitelendirilebilir. Benzer araştırmaların gerçekleştirileceği gelecek araştırmacılar da, ilgili bölgelerin farklı çevrimiçi site anlatılarından yararlanılması araştırmaya veri çeşitliliği sağlayabilir. İkincisi ise varoş turizmi bağlamında başta Hindistan olmak üzere, Brezilya, Güney Afrika, Meksika ve Kenya gibi gelişmekte olan ülkelere yönelik yoğun bir akış olmasına rağmen araştırma verilerinin varoş turizminin gerçekleştirildiği tek bir bölgeye dayandırılması bir sınırlılık olarak nitelendirilebilir. Mevcut araştırmanın konusuyla bağlantılı olarak alanyazının genişletilmesi amacıyla gelecek araştırmalar varoş turizminin doğasını anlamaya yönelik farklı destinasyonlar ve örneklemeler üzerinden bir çalışma yürütebilir. Turist anlatılarında ve mevcut araştırmanın bulgularında sık yer alması nedeniyle gelecek araştırmalarda profesyonel turist rehberlerinin varoş deneyimindeki farklı rolleri üzerine araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Amatulli, C., De Angelis, M. ve Stoppani, A. (2019). Analyzing Online Reviews in Hospitality: Data-driven Opportunities for Predicting the Sharing of Negative Emotional Content, *Current Issues in Tourism*, 22 (15): 1904-1917.
- Arslan, E. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51): 411-423.
- Aseye, F. K. ve Opoku, M. (2015). Potential of Slum Tourism in Urban Ghana: A Case Study of Old Fadama (Sodom and Gomorra) Slum in Accra, *Journal of Social and Development Sciences*, 6 (1): 39-45
- Auala, L. S. N., van Zyl, S. R. ve Ferreira, I. W. (2019). Township Tourism as an Agent for the Socio-Economic Well-Being of Residents, *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8 (2): 1-11.
- Ayeh, J. K., Au, N. ve Law, R. (2013). "Do We Believe in TripAdvisor?" Examining Credibility Perceptions and Online Travelers' Attitude Toward Using User-Generated Content, *Journal of Travel Research*, 52 (4): 437-452
- Broudehoux, A. M. (2016). Favela Tourism: Negotiating Visitors, Socio-Economic Benefits, Image And Representation in pre-Olympics Rio de Janeiro. İçinde; *Protest and Resistance in The Tourist City* (ss. 205-223). Routledge.
- Cambridge Dictionary (2022). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/ghetto?q=%E2%80%9CGhetto%E2%80%9D>, Erişim Tarihi: 1 Haziran 2023.
- Chege, P. W. ve Mwisukha, A. (2013). Benefits of Slum Tourism in Kibera Slum in Nairobi, Kenya, *International Journal of Arts and Commerce*, 2 (4): 94-102.
- Costa, J. (2013). Slum Tourism as an Economic Activity: Is It Ethical? A Theoretical Review, *Indian Journal of Research*, 2 (10): 32-34.
- Crapolicchio, E., Sarrica, M., Rega, I., Norton, L. S. ve Vezzali, L. (2022). Social Representations and Images of Slum Tourism: Effects on Stereotyping, *International Journal of Intercultural Relations*, 90: 97-107.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks: Sage.
- Denzin, N. ve Lincoln, Y. (2018). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage.
- Dharavi Slum Tour, <https://mumbaidreamtours.com/portfoliol/Dharavi-slum-tour/>, Erişim Tarihi: 8 Şubat 2023.
- Diekmann, A. ve Hannam, K. (2012). Touristic Mobilities in India's Slum Spaces, *Annals of Tourism Research*, 39 (3): 1315-1336.
- Frenzel, F., Koens, K., Steinbrink, M. ve Rogerson, C. M. (2015). Slum Tourism: State of the Art, *Tourism Review International*, 18 (4): 237-252.
- Frenzel, F. ve Blakeman, S. (2015). Making Slums into Attractions: The Role of Tour Guiding in the Slum Tourism Development in Kibera and Dharavi, *Tourism Review International*, 19 (1-2): 87-100.
- George, R. ve Booyens, I. (2014). Township Tourism Demand: Tourists' Perceptions of Safety and Security, *Urban Forum*, 25 (4): 449-467
- Ghulam, R., Verma, K., Sharma, P., Razdan, M. ve Razdan, R. A. (2016). Drug Abuse in Slum Population, *Indian Journal of Psychiatry*, 58 (1): 83-86.
- Griffin, T. ve Muldoon, M. (2022). Exploring Virtual Reality Experiences of Slum Tourism, *Tourism Geographies*, 24 (6-7): 934-953.
- Guba, E. G. (1981). Criteria for Assessing The Trustworthiness of Naturalistic Inquiries, *Educational Communication and Technology Journal*, 29 (2): 75-91
- Guba, E. ve Lincoln, Y. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: SAGE.
- Güldüran, Ç. A. ve Gürdoğan, A. (2022). Yoksulluğun Meta-laşması: Gecekondu Turizmi Üzerine Kavramsal Bir Bakış Açısı, *Turizm Akademik Dergisi*, 9 (2): 463-475.
- Habitat UN (2006). *The State of the World's Cities—the Millennium Development Goals and Urban Sustainability*. Nairobi: United Nations Habitat Organization.
- Hofäcker, J. ve Gebauer, M. (2021). Airbnb in Townships of South Africa: A New Experience of Township Tourism?. İçinde; C. M. Rogerson ve J. M. Rogerson (Editörler), *Urban Tourism in the Global South* (ss. 129-147). Switzerland: Springer.

- Ma, B., (2010). A Trip into the Controversy: A Study of Slum Tourism Travel Motivations. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Amerika: Pensilvanya Üniversitesi.
- MacCannell, D. (1973). Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings, *American Journal of Sociology*, 79 (3): 589-603.
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. (6. Baskı). Sage
- Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Klagenfurt. Social Science Open Access Repository.
- Mekawy, M. A. (2012). Responsible Slum Tourism: Egyptian Experience, *Annals of Tourism Research*, 39 (4): 2092-2113.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation. Revised and Expanded from Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. The Jossey-Bass Higher and Adult Education Series.
- Monroe, E. ve Bishop, P. (2016). Slum Tourism: Helping to Fight Poverty... or Voyeuristic Exploitation. Research Briefing, Tourism Concern, UK <https://www.humanrights-in-tourism.net/publication/slum-tourism-helping-fight-poverty-or-voyeuristic-exploitation>, Erişim Tarihi: 28 Ocak 2023.
- Morgan, H. (2022). Conducting a Qualitative Document Analysis, *Qualitative Report*, 27 (1): 64-77.
- Mtapuri, O. ve Giampiccoli, A. (2020). Beyond Rural Contexts: Community-Based Tourism for A Better Life in The City, *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 8(2): 419-439.
- Mutlu, Ç. ve Şahin Ören, T. (2021). Gecekondu Turizmi Üzerine Sistematik Bir Derleme, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(2): 182-190.
- Nisbett, M. (2017). Empowering the Empowered? Slum Tourism and the Depoliticization of Poverty, *Geoforum*, 85: 37-45.
- Punch, K. F. (2009). *Introduction to Research Methods in Education*. Londra: Sage.
- Rogerson, C. M. ve Saarinen, J. (2018). Tourism for Poverty Alleviation: Issues and Debates in the Global South. İçinde; C. M. Rogerson ve J. Saarinen (Editörler) *The SAGE Handbook of Tourism Management: Applications of Theories and Concepts to Tourism* (ss. 22-37). Londra: Sage.
- Rogerson, C. M. ve Rogerson, J. M. (2021). The Other Half of Urban Tourism: Research Directions in The Global South. İçinde; C. M. Rogerson ve J. M. Rogerson (Editörler) *Urban Tourism in the Global South: South African Perspectives* (ss. 1-37). Switzerland: Springer.
- Rolfes, M. (2010). Poverty Tourism: Theoretical Reflections and Empirical Findings Regarding an Extraordinary form of Tourism, *GeoJournal*, 75: 421-442.
- Shang, Y., Li, F. S. ve Ma, J. (2022). Tourist Gaze upon a Slum Tourism Destination: A Case Study of Dharavi, India, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 52: 478-486.
- Slum Dreams (2022). https://www.tripadvisor.com/tr/Attraction_Review-g304554-d13444713-Reviews-Slum_Dreams_Tours-Mumbai_Maharashtra.html, Erişim Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Steinbrink, M., Frenzel, F. ve Koens, K. (2012). Development and Globalization of a New Trend in Tourism. İçinde; M. Steinbrink, F. Frenzel ve K. Koens (Editörler) *Slum Tourism Poverty, Power and Ethics* (ss. 1-18). Londra: Routledge.
- Toker Turan, A. ve Akoğlan Kozak, M. (2012). Kültür Turizminin Sürdürülebilirliğinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü: Ankara Örneği. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Kongresi (536-549), 12-15 Nisan 2012, Antalya: Kemer.
- Toker, A. (2019). Gecekondu Turizminde Turist Rehberlerinin İlham Verici Rolü, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4): 3029- 3044.
- Toker, A. (2021). Covid-19 Salgınunun Turizm Medyasındaki Temsili: Turizm Gazetesi Örneği, *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(46-1): 1487-1500.
- Urry, J. (2002). *The Tourist Gaze*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Vanessa, O. M. (2014). Favela Tourism: A New Niche to be Developed by Brazil. *EuroCHRIE Conference Hospitality and Tourism Futures* (119-129), 6-9 Ekim, Birleşik Arap Emirlikleri: Dubai.
- Yıldız, S. ve Yıldız, Z. (2018). Gecekondu Turizmi: Bir Çözüm Mü? Yoksa Bir Problem Mi?, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (4): 974-992.

Erdal ARSLAN

Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans (2017) ve doktora (2021) derecelerini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan aldı. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turist Rehberliği Tezsiz Yüksek Lisans Programından mezun olan (2020) Arslan, profesyonel turist rehberi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Akademik çalışma alanları; turizm sosyolojisi, sosyal psikoloji, nicel araştırma yöntemleri, nitel araştırma yöntemleridir.